

Suomen tulevaisuus

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko (30.10.2013) lupaa auvoista lähitulevaisuutta Suomelle. ”Vuonna 2030 kaikkien Suomessa on hyvä elää merkityksellistä ja arvokasta elämää. Suomalainen osaaminen ja taloudellinen kasvu ovat luoneet perustan hyvinvoinnille. Suomi on onnistunut rakentamaan kestävästä kasvua omaleimaisiin menestystekijöihinsä nojaten ja kantaen vastuuta sekä Suomessa että globaalisti. Kasvu on edistänyt ihmisten hyvinvointia ympäristön kantokyvyn asettamissa rajoissa. Vastuuta kantavat koko yhteiskunta, yhteisöt ja yksilöt.”

Selonteon kritiikittömyys ei ole vain positiivisen ajattelun ja **Pekka Himasen** ”Kestävän kasvun malli” -tutkimushankkeen vaikutusta. Tulevaisuusselonteon tarina on superyksinkertainen: meillä on monia ”haasteita”, mutta jos vastaamme niihin määrätietoisesti pääsemme auvoiseen tulevaisuuteen. Keskeistä on ymmärtää mitä läpitylitömmällä ja puhkikuluneella muotisanalalla ”haaste” tässä tarkoitetaan (sana löytyy selonteon melkein joka sivulta, pahimmilta jopa monta kertaa).

Koska aiheena on kestävä kehitys, ”haasteena” on tietenkin ”kestävyyssvaje”. Ensijaisesti vaje-sanalla tarkoitetaan julkisten rahojen riittävyyttä tulevaisuudessa. Väestön ikääntyessä ja lääketieteen kehittyessä hoivakustannukset kasvavat ja huoltosuhde heikkenee. Ikäsidonnaiset menot kasvavat. Selonteossa toistetaan Kataisen hallituksen ohjelman virallinen arvio kestäväysvajeen suuruudesta: 4,7% BKT:sta. Tämä kertoo kuinka paljon julkisia menoja ”pitäisi vähentää vuoteen 2017 mennessä, jotta julkinen velkaantuminen ei karkaisi kestävämmälle uralle”.

Reportin kaksi muuta keskeistä määrittäviä ovat kilpailukyky ja kaiken jatkuvan muuttamisen pakko. Kilpailukyky esitetään avaimena menestykseen ja kestävään hyvinvointiin. Hyvän aseman takaaminen globaalissa työnjaossa edellyttää sitä, että julkinen valta paitsi luo perustan niin myös tukee yksityisten yritysten kilpailukykyä maailmanmarkkinoilla. Koska tässä on

kyse myös tieto-aidosta ja koulutuksesta, yliopistojenkin pitää olla ”kilpailukykyisiä”:

”Kilpailukykyemme on ollut erittäin hyvä ja perustan tulevaisuudelle luo mm. hyvä koulutus ja kansakunnan korkea osaamistaso. [...] Näiden tekijöiden kohdalla tilanne ei kuitenkaan välttämättä pysy hyvänä ilman uudistumista ja investointeja. Korkeakoulujemme kansainvälinen kilpailukyky on heikko.”

Selonteossa painotetaan erityisesti nykyä toimia nopeasti ja ottaa riskejä. Pitkään jatkunut finansialisaatioprosessi otetaan annettuna. Rahoitusmarkkinat määräävät toiminnan ehdot niin yrityksille kuin valtiollekin. ”Finanssimarkkinoiden toimivuus on edellytys kasvulle ja riskinotolle”, joita ilman ei puolestaan ole kilpailukykyä.

Joseph Schumpeterin ”luovan tuho” käsite on jo yleistetty koko yhteiskuntaan. Vanhat yritykset, tuotteet ja ammatit häviävät uusien, parempien ja tuottavampien tieltä. Oletuksen mukaan uusi siis tarkoittaa aina parempaa ja tuottavampaa.

Elinkeinoelämän valtuuskunnan Evan vuoden 2011 selvityksen mukaan ”luova tuho” on tarpeen, jotta innovaatiot ja teknologinen kehitys muuntuisivat tuottavuuden kasvuksi. Tulevaisuusselonteossa tämä ajatus kääntyy vaatimukseksi muuttaa kaikkea koko ajan. ”Taloudellinen kasvu ei toteudu ilman jatkuvaa, läpi yhteiskunnan toteutuvaa uudistumista.” Reportin tyyliin ja ajattelun hehkeen kukkanen lienee tämä lause: ”Hallinnon tulee uudistua rohkeasti kohtaamaan tulevat haasteet”!

Väitän, että selonteon tapa kehystää ja tulkita Suomen tulevaisuutta maailmantaloudessa on kaikkea muuta kuin uutta luova. Siinä toistetaan jo 20–30 vuotta vanhaa uusliberaalia kilpailukykykirurgiaa, höystettynä muutamilla sosiaalisilla ja ekologisilla näkökohdilla. Ehdotetut toimenpiteet ovat lyhytnäköisiä ja ristiriitaisia ja kääntyvät kaiken todennäköisyyden mukaan myös omia tavoitteitaan vastaan. Näillä resepteillä ei päästä auvoiseen tulevaisuuteen, vaan luodaan ongelmia.

Esimerkiksi käsite ”kestävyyssvaje”, joka on monin tavoin onntto, pitää sisällään myös yksinkertaisen virhepäätelmän. Käytäntöön sovellettuna virhepäätelmä voi johtaa itseään toteuttavaan ennusteseen. Kokonaisuus ei ole osiensa summa. Valtiontalouden yli- ja alijäämät vaikuttavat kansantalouteen dynaamisesti. Myös

investointialttius ja innovaatiot riippuvat kokonaisuusynnästä, joka on edelleen merkittävältä osin myös kotimaista. Pyrkimys vähentää menoja nyt vie talouden helposti alemmalle kasvu-uralle, jonka seurauksena julkisrahoituksen tila huononee.

Yleistetty ”luovan tuho” doktriini on yhtäläillä ongelmallinen. Tässä tapauksessa ongelma kumpuaa ennen kaikkea siitä, että maailmanmarkkinoilla toimivien kapitalististen yritysten johdon ja omistajien näkökulma yleistetään koskemaan kaikkea yhteiskunnallista todellisuutta. Hyvin toimivia rakenteita ei kuitenkaan kannata ”uudistaa”. Uudistaminen vie paljon aikaa ja rahaa ja lopputulos voi olla alkutilannetta huonompi. Kaikki tuho ei suinkaan ole luovaa, eivätkä kaikki – useimmiten muualta matkitut – mallit toimi. Esimerkiksi yliopistojen ”uudistaminen” on ollut kontrafinaalista toimintaa: se on kääntynyt omia tarkoituksiaan vastaan.

Ylipäänsä ongelman ydin on siinä, että kilpailukykyyn katsotaan tarkoittavan sitä, että kaikkien on hyväksyttävä yritysjohtajien ja sijoittajien näkökulma maailmaan. Kapitalistiset yritykset ovat monin tavoin hierarkkisia, ja vaikka luottamusta vaativien ydintehtävien kohdalla korostetaan tiimityöskentelyä ja omaehtoista sitoutumista tehtävien toteuttamiseen, viimeisten 20–30 vuoden aikana eriarvoisuudet ja hierarkiat ovat yrityksissä syventyneet. Lisäksi finansialisaation myötä aikahorisontti on lyhentynyt. Omistajat ja sijoittajat tavoittelevat pikavoittoja.

Se, että Suomen asema maailmantalouden työnjaossa on nopeassa laskussa, on suorassa yhteydessä anglo-amerikkalaisen rahantekomentaliteetin rantautumiseen Suomeen. Suomesta on viime vuosina hävinnyt kolmannes teollisuuden arvonlisäyksestä. Kyse ei ole vain Euroopan laskusta ja taantumasta tai koko maailmantalouden kehityksestä vaan myös ”luovan tuhoamisen” erityisestä vimasta nimenomaan Suomessa. Se on tuhonnut hyvän tulevaisuuden edellytyksiä.

Ihmiset, jotka kirjoittavat sellaisia lauseita kuin ”hallinnon tulee uudistua rohkeasti kohtaamaan tulevat haasteet”, eivät voi kyetä omaehtoiseen kriittiseen ajatteluun. Ilman kriittisen järjen käyttöä ei voi myöskään olla luovuutta tai innovaatioita.

Heikki Patomäki